

Професия екскурзовод

Големият български преводач на чешка литература Васил Самоковлиев е един от многото представители на българската интелигенция, напуснали България след ноември 1989 г. Жизненият път на университетския преподавател, превел на български творби на Чапек, Ванчура, Парал, Храбал и Кундера, се променя коренно, след като се премества да живее в Прага. Чешката столица е голямата му любов. Но тук той „вкусва“ от нелеката съдба на повечето емигранти. За множеството перипетии, поднесъл му новият и различен начин на живот, както и за познатата му от българското Черноморие професия на екскурзовод, упражнявана в други условия, той ще разказва в рубриката „Бележки на екскурзовода“. В България Васил Самоковлиев работи като преводач, университетски преподавател и екскурзовод. Написаното от него ни убеждава, че четвъртата му професия или по-точно призвание, е на писател. (Б.ред.)

**КОГАТО НЕ МОЖЕШ ДА ИМАШ
ТОВА, КОЕТО ОБИЧАШ, ОБИЧАЙ
ТОВА, КОЕТО ИМАШ!**

Тази професия, която днес в Чехия и Гърция е мой основен източник на препитание и емоции, си ме избра сама. Един към друг ни тласнаха,

както често в живота става, обстоятелствата, по-късно тя стана мое хоби и добър начин през ваканциите с жена ми Татяна хем да припечелим по нещичко, хем да си изкараме безплатно лято на морето. Та кой можеше по онова време да си позволи разкоша да изкара три месеца

на Слънчев бряг? В хотел, с храна в ресторант, вечер – по най-атрактивните заведения? А инак не беше никак лесно: трансфери по нощите, екскурзии, сутрин, обед и вечер. В ресторанта да поръчваш менюта, да пишеш сметки и плащаш с чекова книжка, накрая да спретнеш

отчет, без да си прескочил лимита, че инак тутакси ти клъцват и без туй хилавата заплата. Да не говорим за постоянните битови проблеми, които трябваше да се решават в хотела и ресторанта. Туй няма, онуй няма, тичаш, оправяш, решаваш проблем след проблем, оплаквания от всякакъв характер се сипят върху главата ти, ама като си млад и животът е пред теб, кой ти забелязва такива подробности. Свърши се сезонът, връщаш се към рутинната си работа и ежедневието, забравяш всичко лошо и с нетърпение чакаш началото на новото лято. Виждаш понякога автобус на „Балкантурист“ и нещо ти трепва, представяш си тичащата насреща ти бяла разделителна линия на шосето и ти става едно х-у-у-баво. Всеки от нас като дете си мечтае да стане такъв или онакъв, прекрасно е да знаеш от малък какво искаш, да се стремиш към това и да реализираш мечтата си. Смятам за голям късмет да се сбъдне детската ти мечта и да се посветиш на професия, която те прави щастлив за цял живот. За съжаление, малцина могат да се похвалят с подобно боже благоволение. В повечето случаи не става това, което искаш, обстоятелствата ти предлагат нещо съвсем различно, и човек опитва, търси. Някои се намират, някои така и до края на живота си сами не знаят какво са искали и това, което вършат заради препитанието си им е досадно, мъчително, често и безполезно, дори вредно за обществото. Сигурно ви се е случвало да се срещнете с подобни хора и на собствен гръб сте изпитали негативните резултати от подобен сблъсък. Най-лош пример е учител, който мрази децата. Горките деца! Не бих искал да бъда на мястото им. За хората от подобен род това трябва да е ад. Харесва ми една арабска поговорка, която казва: „Когато не можеш да имаш това, което обичаш, обичай това, което имаш!“ Прекрасна, простишка философия да съхраниш психиката си и да не изгубиш радостта си от живота.

„МЪЖЪТ ЗАД ЩАНДА“

На мен точно тази философия на няколко пъти ми помогна, най-вече тук, в Прага. Когато през лятото на

1996 година, подтикнати от обещанията за помощ на познат чех, решихме с жена ми да дойдем да живеем в Прага, за да сме по-близо до дъщеря си, омъжена в Германия, аз започнах да се подготвям за тази нелека стъпка в живота ни. Работехме като екскурзоводи с чешки туристи в родното Поморие, вече за частна фирма „Балканов“, чийто собственик със съпругата си за мен остават едни от най-прекрасните българи, които съм срещал в новите времена на частния бизнес. Общувайки с туристите, дори по време на екскурзии, споменавах, че е моя отколешна мечта да живея в Прага, че се глася да опитам да я осъществя на есен и че ще съм благодарен всекиму за всякаква помощ. Мнозина чехи ми даваха визитките си и ми обещаваха съдействие да си намеря подходяща работа, квартира и какво ли не. Вярвам, че бяха искрени. Но както се случва на хора, на които прекалено много им върви, трябва да се случи и нещо лошо, което да ги препъне или тупне по главата. В мига, в който с два куфара, две пътни чанти, с цяло съкровище от 1000 марки и голям куп визитни картички с надежди, се изсипахме на автогара „Флоренц“, недоспали от пътя и уморени, и до днес не разбрах как изчезна личната ми чанта със споменатите богатства и най-вече с паспорта. Какви бяха патилата ни, оставям за по-късен разказ. Споменавам тази история само за да подкрепя с пример мъдростта на споменатата арабска поговорка. В резултат на случилото се на „Флоренц“, аз трябваше да поработя няколко месеца като зарзаватчия. Забавно, нали?

Като в холивудски сценарий – университетски преподавател предлага краставици и тиквички! На мен никак, ама никак не ми пречеше, напротив. Знаех, че е временно и приех това като главна роля в чешки сериал „Мъжът зад щанда“ и безумно се забавлявах. За кратко време спечелих симпатиите на всички пенсионери /най-вече пенсионерки, разбира се!/ от квартал „Оржеховка“, които почти всеки ден идваха да си купят по нещичко, най-вече за да си поприказват с мен за младостта и българското Черноморие. Предлагам например

да опитат мандаринките, когато ме питаха „Сладки ли са мандаринките, пане професоре?“, едва прикриваха гримаси, че мандаринките са кисели, но купуваха, за да не ме разочароват, благодаряха ми от сърце, когато им предлагам рецепти как да приготвят закупения зеленчук /бях ги написал у познати и размножил на ксерокс!/, и така денят ми в зеленчуковия магазин изтичаше много бързо. Така че още веднъж: нямате ли това, което обичате, обичайте това, което имате.

ПРОФЕСИЯТА НА ЕКСКУРЗОВОДА В ПРАГА МИ НОСИ МНОГО И САМО РАДОСТИ

Но да се върнем към професията на екскурзовода. Тук, в Прага, тя ми носи много и само радости. Сега не е както някога на „Слънчев бряг“ да са разправяш с шофьори, келнери, готвачи, хотелиери, да висиш нощем по летищата, да се чудиш какви лъжи и оправдания да измисляш, за да укротиш с право оплаквания се турист, да слушаш със стиснати зъби хули и обиди за народа си и манталитета му, да се бориш с цифрите в отчета след всяка група /и без калкулатор, тогава ги нямаше!/. Тук цялата организация е поета от фирмата, ти само посрещаш, обслужваш – показвайки, разказвайки, информирайки, съветвайки, и изпращаш. Да не говорим за това, че за първи път в живота ми качеството на моя труд се отразява на финансовите ми възнаграждения. Така че, работата ми носи много радости, а наред с това добри пари, за да не мисля /както някои мои приятели в родината-машеха/ с какво ще платя наема, тока, водата,

как да прогоня „бялата тишина“ от хладилника. Мой приятел шегобиец, знаещ удовлетворението ми от тази професия веднъж каза: „Живот си живееш ти с тази професия. Като проститутка-нимфоманка /сравнението не е случайно, провокирано е от мен самият, защото аз често казвам като анекдот, че екскурзоводите си приличаме с труженичките на най-древната женска професия с това, че и те, и ние, си вадим хляба на улицата и че от много работа ни болят определени органи, нас устата и гърлото.../ Хем си прави кефа, хем добре ѝ плащат, какво да искаш повече?“

СРЕЩАТА МИ С ТАЗИ ПРОФЕСИЯ СЪВСЕМ НЕ БЕ ЛЮБОВ ОТ ПЪРВ ПОГЛЕД

Бях студент след втори курс, вече със семейство и дете, и трябваше да мисля как да припечеля нещичко през ваканцията. И тъй като учех чешки, а на „Слънчев бряг“, на двайсет километра от родното Поморие, имаше вече от десетина години много чешки туристи, семейният съвет реши, че трябва да опитам като екскурзовод. В ония години, в края на шейсетте, още нямаше професионално подготвени кадри, институтите по туризъм във Варна и Бургас бяха в началото си, та екскурзовод можеше да стане всеки, който поназнайваше някакъв език. Когато се представих на бъдещия си шеф Любчо Русков /прекрасен човек, точен, справедлив, етичен, добронамерен/ и чух какво всичко трябва да върша, и че за всяка грешка от моя страна ще ми клъцнат заплатата, идеше ми да се завъртя на пета и да изчезна. На всичко отгоре чешкият ми бе твърде скромнен, речниковият ми запас – беден, в падежите и окончанията – неувереност, а и никакви помагала на този език. Единствено-

то, което получих, бе лист на ксерокс с приветствени думи към чешките туристи, които трябваше да казвам при посрещането на групата. „Драги гости! От името на „Балкантурист“ и от свое име най-сърдечно Ви приветствам с „Добре дошли“ в слънчева България и ви пожелавам...“, и така нататък. Положих огромни усилия да науча споменатите слова наизуст, на другия ден трябваше да посрещна първата си група на ж.п. гара Бургас. Когато няколко години по-късно вече преподавах чешки език в Института по туризъм – Бургас на бъдещи екскурзоводи или като методист на Слънчев бряг, често давах за пример своите комични първи стъпки, за да вдъхна кураж на уплашените бъдещи колеги, защото знаех се, че всяко начало е трудно. Та, на бургаската гара пристига цяла влакова композиция от Прага, безброй групи... С табела с номера на групата си, обикалям и я търся, намирам я, повеждам я към автобуса, товарят се багажи, туристите заемат местата си. До тук добре. Автобусът потегля и аз трябва да започна да говоря. Най-напред приветствените слова. Вземам микрофона, поемам си дълбоко въздух, и с огромно старание за добро произношение подхващам: „Драги гости! От името на „Балкантурист“ и от свое име...“ и до тук! Табула разва, прозорец, тотален блокаж. Ами сега? Хващам с лявата си ръка дясната, която държи микрофона и се тресе, и заеквайки изричам: „Извинете, но микрофонът се развали, не работи...“ Толкоз. Това е най-кратката екскурзоводска беседа в кариерата ми. До Слънчев бряг ни думам, седя скован, плувнал в пот, пламнал като божур. За щастие чехите бяха много мили с мен, навярно заради младостта ми и заради огромното ми старание. Все пак бях студент-бохемист, бях решил да посветя живота си на техния нелек, но прекрасен език и това сигурно ги е радвало. Когато години по-късно си бях изградил име на добър професионалист и ми бе възложена методическа работа, т.е. да изпитвам кандидати за екскурзоводи с чешки, да пътувам с групи по екскурзии, за да слушам разказа на екскурзовода и да го коментирам и оценявам, едва някой е подозирал, че началото ми е било така комично.

ГОДИНАТА БЕ 1968

Преди до стигнем да августовските събития, лека полека се бях поотпуснал, но самочувствие – никакво. Избягах контакти с колегите от комплекс, че не мога да се меря с тях. А те пък мислели, че съм надут и самонадеян. До една екскурзия до Златни пясъци, където около обедната трапеза се бяхме събрали почти всички от т.н. чешки сектор. Почнаха да се разказват вицове и аз не се сдържах. По онова време те бяха моя слабост и там бях в стихията си. Подхванах ги един след друг. Всички се превиваха от смях и оттогава ледовете помежду ни се разтопиха. Търсех ме, когато се съберяха някъде вечер, давах ми различни практични съвети, научиха ме как за сметка на групите да си пийвам изискани питиета и да храня и поя гостите си, зародиха се приятелства, които се съхраняваха във времето. Компанията на чешките екскурзоводи бе твърде пъстра. Бохемисти нямаше. Или нашенци, които са били на работа в Чехословакия 50-те години, или хора с чешки произход, или студенти, учещи там. По августовските събития, когато чехите бяха объркани, уплашени, нещастни, оставаха принудително още няколко дни, без да имат връзка с близките си, без да знаят какво точно става в родната им, всички ние бяхме на тяхна страна. Някои от студентите скъпо заплатиха за това си съпричастие – не им разрешиха да се върнат в Чехословакия и да довършат следването си. Щях да изгоря и аз – спаси ме само това, че бях местен и, че баща ми и фамилията ни имаше заслуги към строя. /Моментът е много подходящ и аз да се пиша дисидент, ама нейсе, от мен да мине!/ Е, конско и упреци чух достатъчно, лошата слава на привържениците на „Пражката пролет“ продължаваше да преследва всички бохемисти, докато завършим. Но дотук с лирично-политическото отклонение. Не можех да прескоча тази дата, тъй като е годината на моето раждане като екскурзовод, а и в резултат на промененото в следствие отношението към България и българите, на следващата

година чешките туристи на Слънчев бряг бяха твърде малко, основно деца в ученическите лагери и пенсионери. От трийсетина екскурзоводи следващия сезон бяхме останали само петима-шестима. Тогава разбрах, че моят първи шеф в живота ми /явно много ми е провървяло/ е видял в мен заложби за бъдещо развитие и е държал на бъда един от малкото. Радвам се, че не го разочаровах. От онзи сезон нататък ме смятаха за един от най-добрите, изпращаха ме да решавам критични ситуации или проблеми, да укротявам конфликтни водачки или представителки. Докато следвах, работех през летата, след завършването за една година бях и на щат в „Балкантурист“ – „Слънчев бряг“. След това започнах да преподавам чешки език в Института по туризъм – Бургас и през ваканциите вече контролирах всички чешки говорещи екскурзоводи от Обзор до Мичурин тогава. Не съм злоупотребявал с позицията си на контролиращ, не съм обиждал или унижавал никого. Напротив, стараех се да бъда полезен със съветите си, защото си мисля, че вече знаех много за онази професия, по онова време в България почти в пелените си.

КОГАТО СЕ ИЗПРАВЯШ ПРЕД ПУБЛИКА, ТРЯБВА ДА ИМАШ ПРИЛИЧЕН, СПРЕТНАТ ВИД, ДА СИ УСМИХНАТ, ДА ИЗЛЪЧВАШ ДОБРОНАМЕРНОСТ

Представете си, че сте някъде в чужбина. Пред вас застава млада жена, преливаща от тлъстини, с очертани от потта мишници, косата ѝ мазна и спластена, роклята ѝ виси от едната страна, а погледът ѝ, докато ви говори, блуждае някъде над вас. Е, ще ви хареса ли? Естествено, не искам да кажа, че всички трябва да сме красиви, но когото се изправяш пред публика, трябва да имаш приличен, спретнат вид, да си усмихнат, да излъчваш добронамереност. Знае се, казал го е нашият народ, „По дрехите посрещат...“ А ако ги спечелите и с ума си, и най-вече с човещината си, няма начин да не признаят, че сте добър. Като казвам ума, имам пред вид нивото на владение на чуждия език, точността на подаваната ин-

формация, уменията разказът ви да бъде интересен, да сте сладкодумен, забавен, дипломатичен, когато ви задават какви ли не въпроси, отзивчив, когато искат от вас да помогнете за какво ли не и още безброй дребни на вид неща. Главното е да ги предразположите като слушатели, да спечелите доверието им. Така ще ви запомнят с добро. Всичко това аз съм го разбрал отдавна и по тези елементарни правила градя своето общуване с туристите, били те чехи, българи, руснаци, гърци, кипърци. Помогнали са ми и срещите ми с екскурзоводи, пътувайки по Европа. Не, така не! Аха, това е добра идея, купувам! Пътувахме с немска група за Париж. Като навлязохме във Франция, екс-

времената са такива, че ако някой иска подробна информация, има книги бол и интернет. Едва ли някой ще запомни имената и датите, които изсипвате върху им, най-вече ще запомнят поведението и човещината ви. Когато слушам похвали и суперлативи за себе си, че съм много добър, страхотен и прочее, винаги отговарям: „Е, да не прекаляваме. Просто си върша работата с обич и се опитвам да бъда обикновен, почтен човек, нищо повече.“ Сигурен съм, че похвални слова за себе си е чул всеки от нас, когато върши работата си с обич и от сърце. А ако притежавате и чувство за хумор и то е добро и с мярка, няма какво повече да искат от вас. Веднъж, в края на обиколна екскур-

курзоводката пушна френска музика, говореше и редуваше разказа си с популярни френски песнички. Удоволствието от пътуването бе огромно! Оттогава провеждам така и аз екскурзиите си – с гръцка музика на Корфу, с чешка – по чешките маршрути. Спомням си и една екскурзоводка в Будапеща. Отдавна съм забравил разказаното от нея. Помня само, че беше елегантна дама в напреднала възраст, българският ѝ чепат, със силен акцент, но мила, усмихната, обаятелна. Дал съм си сметка, че туристите са хора в отпуск, дошли да видят нещо различно, интересно, да си починат, да се позабавляват, а не да им тъпчат в главата история, дати, имена. Сега

зия по остров Корфу, където прекарах десетина чудесни лета, след като съм бил с чешки туристи цели десет часа, от които поне пет съм говорил, като се почне от гръцката митология, всичко най-интересно за острова и Гърция, та се свърши с рецепти от гръцката кухня, разделяйки се с туристите, една госпожа, след като изсипа безброй комплименти, ме попита „И не се ли уморявате, толкова часове, толкова информация?“ Усмихнах се и ѝ отговорих: „Мила госпожо, видяла ли сте актьор, който току-що да е изиграл Хамлет и да каже, че е уморен?“ Та така...

Васил Самоковлиев